

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ЖІНОК

Соціальні проблеми притаманні різним категоріям населення та зумовлені їхнім віком, соціальним, матеріальним або сімейним положенням, станом здоров'я й т. ін. В останній час все більш уваги приділяють гендерному аспекту соціальних проблем, тобто аналізу ситуації жінки або чоловіка, знаходженню ресурсів та технологіям надання допомоги відповідно до належності до тієї або тієї статі. Розуміння гендерної специфічності соціального положення, самопочуття та саморозвитку особи в суспільстві можна пояснити зміненням положення жінок у суспільстві, розвитком демократичного егалітарного світогляду.

Гендерні особливості жінок зумовлюють негативні наслідки, пов'язані з важкими обставинами їх життєдіяльності в період відбування кримінального покарання. Самостійно вирішити важку життєву ситуацію, повернутися до нормального життя після звільнення вдається зовсім не багатьом з них. Звідси випливають незворотні втрати для самої жінки, її мікросередовища, сім'ї, суспільства загалом. Вочевидь, засудженим жінкам необхідна спеціальна комплексна правова, психологічна, педагогічна, соціальна, медична допомога.

За останній час пенітенціарна теорія і практика збагатилася дослідженнями в галузях історії розвитку вітчизняної та зарубіжних пенітенціарних систем (І. Диптан, І. Іщенко, В. Шпак та ін.), реформування пенітенціарної політики України на різних етапах її розвитку (Г. Радов, В. Россіхін, І. Сергєєв та ін.), соціальної роботи в установах кримінально-виконавчої системи та громаді (В. Жуков, М. Галагузова, А. Сухов та ін.), педагогічної основи пенітенціарного процесу (П. Вівчар, М. Стурова, М. Фіцула та ін.).

Аналіз літератури з теорії та методики пенітенціарної педагогіки показав, що на сьогодні проблема гендерного підходу до виховання жінок, позбавлених волі, не має широкого розкриття, що й зумовило вибір теми нашої статті, метою якої є розкрити особливості жіночої злочинності, дати соціальний портрет засудженої та визначити напрями процесу виховання засуджених жінок у пенітенціарному закладі.

Жіноча злочинність відрізняється від чоловічої деякими показниками. Можна назвати дві сфери суспільного життя, де жіноча кримінальна активність виявляється найчіткіше. По-перше, це побут, де жінок штовхають до злочину негативні обставини сімейно-шлюбних, родинних і сусідських відносин. У цій сфері жінки здебільшого вчиняють такі насильницькі злочини: убивство, зокрема своєї новонародженої дитини, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень тощо. По-друге, це сфера, де жінка виконує професійні функції, передусім пов'язані з можливістю вільного доступу до матеріальних цінностей. Особливості жіночої злочинності зумовлені їхнім місцем у системі суспільних відносин, типовими для них соціальними функціями та ролями, а також деякими психофізіологічними ознаками. Участь жінок у скоєнні насильницьких злочинів незначна. Їх учиняють жінки здебільшого на ґрунті сімейно-побутових конфліктів, інколи – з ревнощів та корисливості [1].

Багато жінок опинилися нині у складних, криміногенних умовах у зв'язку з

міжнаціональними конфліктами, вимушеною міграцією, безробіттям тощо. У зв'язку з особливостями жіночої психіки вони гостріше переживають життєві труднощі й часом обирають протиправні шляхи виходу з них. Щодо корисливо-насильницьких злочинів, то вони не характерні лише для жіночого «виконання», але їхня кількість останнім часом збільшується. Причому спостерігається їх вчинення з особливою жорстокістю.

У зв'язку зі значним поширенням проституції й загальним падінням моралі зросла кількість таких злочинів, як зараження іншої особи венеричною хворобою й убивство своєї новонародженої дитини. Жінки, що входять до змішаних злочинних груп, зазвичай посідають у них другорядне місце. Вони виконують ролі, пов'язані з переховуванням злочинців, знарядь і засобів вчинення злочину, предметів, здобутих злочинним шляхом, можуть бути інформаторами. Останніми роками кількість жінок у таких групах має тенденцію до зростання, причому їхня роль стає вагомішою, а подекуди й вирішальною (наприклад, жінка-організатор згвалтування або розбійного нападу). За останній час жінки почали брати участь у таких суто чоловічих злочинах, як вимагання, злочини, пов'язані з обігом наркотичних речовин, розкрадання у кредитно-банківській сфері тощо. Жінки частіше, аніж раніше, стали брати участь у квартирних крадіжках [3].

Отже, до особливостей жіночої злочинності можна віднести: значно меншу питому вагу в загальній злочинності порівняно з чоловічою; вужчу «ділянку» роботи порівняно із злочинцями-чоловіками; загалом меншу суспільну небезпеку жіночих злочинів (але ця ознака останнім часом змінюється в гірший бік, оскільки зростає кількість тяжких злочинів, учинюваних жінками, та їхня роль у змішаній злочинності); омолодження злочинності жінок за рахунок збільшення злочинів, скоєних неповнолітніми жіночої статі.

У жіночій насильницькій злочинності на побутовому ґрунті особливу роль відіграють соціально-економічні та психологічні чинники. Так, соціальні чинники в основному зумовили виникнення складних особистих і родинних обставин, що сприяли створенню конфліктних, кризових ситуацій у міжособистісних стосунках жінок з оточенням, а також виникненню в них злочинних намірів. Дедалі міцніє зв'язок між побутовою злочинністю жінок і низьким рівнем культури відносин між людьми і, насамперед, у родині; посилюється криміногенний вплив загальних негативних соціально-економічних умов на провокування міжособистісних конфліктів, зокрема через суперечності в родинно-побутовій сфері. Причини виникнення конфліктних ситуацій у родині мають значно глибші корені, ніж видається з першого погляду. Це залишкові явища фактичної статевої нерівності в побуті, неузгодження службових і родинних ролей нової системи міжстатевих відносин у суспільстві, труднощі, неминучі під час перебудови соціального інституту родини тощо. Урешті, ці глибокі суперечності накладалися на низький матеріальний рівень родини, загальну невлаштованість особистого життя, призводили до родинних конфліктів і суперечок, що найчастіше ставало умовами виникнення злочинних намірів у жінок.

Однією з причин також є зв'язок злочинності з пияцтвом у побуті, уживанням наркотиків. Жінки шукають засобів заспокоєння, зняття постійного стресу через уживання алкоголю, наркотиків, що призводить натомість не лише до їх швидкої деградації, а й до виявів жорстокості.

Отже, вагомим криміногенним чинником є конфлікти в родині, їх зростання сприяє зайнятості жінки в суспільному виробництві. З одного боку, це вияв емансипаційної хвилі, а з іншого – необхідності підтримання життєздатності

сім'ї. Зазначене відбувається на фоні саморуйнівної поведінки (алкоголь, наркотики тощо) одного чи обох з подружжя, а нерідко й дітей. Міжособистісні конфлікти в побуті часто спричинялися продовжуваними ситуаціями, коли взаємини між винною й потерпілим періодично загострювалися. Злочинні посягання жінок у родинно-побутовій сфері спрямовані переважно на найближче оточення. Певну криміногенну роль відіграє несприятливе становище, провокуюча поведінка потерпілого, насильство й образи щодо жінки. Соціальні, психологічні, фізіологічні особливості, властиві жінці, відбиваються на засобах і способах вчинення злочинів, зокрема насильницьких. Якщо для чоловіків характерний відкритий спосіб скоєння насильницьких злочинів, то жінкам притаманний таємний. Убивства, заподіяння тілесних ушкоджень різної тяжкості частіше жінки вчиняють без свідків або за їх мінімальною кількістю.

Серед основних мотивів, які лежать в основі насильницької злочинності жінок, можна назвати такі, як ревності, помста, бажання позбавитися дитини, чоловіка, співмешканця, корисливі мотиви (прагнення до поліпшення матеріального становища).

Визначаючи ступінь тяжкості насильницького злочину жінкою, необхідно враховувати певну специфіку жіночої злочинної поведінки. Низький рівень культури взаємин у сім'ї на фоні систематичного фізичного та психічного насилля проти жінки, побутового алкоголізму зумовлюють питому вагу жіночої побутової злочинності. Побутові злочини, скоєні жінками, типові й мають найбільшу вагу серед жіночої насильницької злочинності. В однієї групи жінок учинення умисного убивства – це реакція на тривалу психотравмуючу ситуацію, коли накопичення негативного напруження в стосунках виявлене в агресивній насильницькій поведінці. В інших – скоєння вбивства спричинено безпосередньо конкретною негативною ситуацією, мотивом, що раптово виник, але знову ж на підставі застосування щодо жінки протиправних дій. Це свідчить про наявність прихованого побутового насильства, на яке жінка, своєю чергою, відповідає насильницькими діями.

Засуджена мати – поняття широке. Це особа, яка має дитину не тільки в будинку дитини при виправному закладі, але й у родичів, а також держави, яка перебуває під соціальною опікою. До цієї категорії необхідно віднести засуджених жінок, які мають дітей дошкільного, підліткового й іншого віку, навіть дорослих дітей, які самостійно живуть, а також молодих жінок, які відбувають покарання у виправному закладі серед вагітних і «потенційних» матерів. До останніх необхідно віднести жінок, які мають реальні перспективи майбутнього материнства.

Збільшення частини жінок серед «тюремного населення» України свідчить про їхню високу вразливість, про невміння вирішувати свої проблеми некримінальним способом, низьку захищеність і адаптивність до нових соціально-економічних умов у період тривалих масштабних реформ. У ситуації, що склалася, засуджені матери значною мірою є не тільки злочинцями, гідними покарання, але й жертвами соціального неблагополуччя, які потребують допомоги й підтримки. Удвічі жертвами стають їхні діти, відхилення й різні деформації в розвитку яких за відсутності матері набувають характеру неминучості й часто безповоротності. Замінити дитині матер українською складно, а в період дитинства й раннього дитинства через особливу біопсихічну залежність майже неможливо [5].

Соціально несприятливі умови й чинники у своїй сукупності створюють важку життєву ситуацію, а також передумови для вияву кримінально значу-

щих властивостей особи, поєднання яких і є детермінантами злочинної поведінки. Особу засудженої характеризують значною деформацією змісту ціннісно-нормативної системи (потреби, мотиви, цілі, ціннісні орієнтації, життєві плани, інтереси), стійкими психологічними особливостями (підвищена емоційність, чутливість, навіюваність, експресивність, агресивність, жорстокість, тривожність) та іншими гендерними (зумовленими статеву належністю) виявами. Водночас основній масі жінок-злочинниць меншою мірою, ніж засудженим чоловікам, властиві асоціальні установки, у них відсутні стійкі злочинні переконання, соціально-психологічна адаптація хоча й порушена, але серйозних дефектів немає. Демонстративність поведінки жінок у поєднанні зі слабкими навичками довільного самоконтролю, відсутністю досвіду некримінального вирішення своїх проблем багато в чому зумовлює скоєння злочину в цілях самоствердження, яке виконує при цьому захисні функції. Потреба в самоствердженні, часто не регульована свідомістю, у поєднанні з криміногенними чинниками стає в потенційних засуджених домінантною, яка впливає на весь їхній спосіб життя. Характерні для злочинниць стійкість афектних, психотравмуючих переживань і висока імпульсивність призводять до ігнорування або недостатнього обліку всіх необхідних обставин, неадекватного сприйняття й оцінки життєвих ситуацій, поганого прогнозування наслідків своїх вчинків, дезорганізованості й необміркованої поведінки. Засуджена жінка гостріше переживає почуття провини, підвищену тривожність, емоційну вразливість, неспокій за своє майбутнє й майбутнє дітей. Вона стурбована проблемами збереження сім'ї в період відбування покарання. Прагнення змінити складну життєву ситуацію своєю активністю може служити передумовою для виправлення шляхом включення її до процесу самовдосконалення й усунення деформацій. Разом з тим коріння підвищеної тривожності, неспокою, невпевненості, страху, погроз біологічному й соціальному існуванню лежать у сім'ї. Потрапивши під руйнівний вплив перебудовних процесів, сім'я опиняється в складній соціальній ситуації й не може повноцінно виконувати свої основні функції: рекреаційну, психотерапевтичну (духовного притулку), первинну соціалізації дитини, виховну та ін. Унаслідок жінки, будучи найуразливішими для несприятливих зовнішніх соціальних дій, не отримали необхідного емоційного ставлення, сімейного тепла, захисту, допомоги, підтримки. Сім'я перестала навчати жінку любові до дітей, співчуття, м'якості щодо людей. Її психологічне відчуження, дефекти сімейного спілкування й виховання, різні форми насильства створюють умови для криміногенного формування особи жінки й значною мірою зумовлюють подальшу життєдіяльність, її успішність.

Найважливішими особовими характеристиками засуджених жінок, залежними від умов їхнього життя, виховання й розвитку, є потреби й інтереси, що визначають мотивацію. Для всіх категорій засуджених характерний негативний зміст ціннісно-нормативної системи, зневажливе ставлення до соціальних норм, відсутність вольових усвідомлених прагнень до їх дотримання. Засуджені явно виступають за певний анархізм або власну свободу в рішенні питання добра і зла, сумніваються, чи треба працювати, якщо в цьому немає необхідності. Очевидно, що в них відсутнє ціннісне ставлення до праці, толерантні форми спілкування, а переважає домінування або агресивних, або пасивних форм адаптації. Провідними аспектами в мотиваційній структурі жінок, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, є: матеріальна зацікавленість (наявність високооплачуваної роботи, прагнення до роботи,

яке забезпечує особисто-сімейну впорядкованість, незалежність, можливість допомагати близьким, піклуватися про сім'ю й т. ін.), самовираження (бажання досягти хоча б зовні успіху, виділитися серед інших, отримати визнання, схвалення), пізнавальні мотиви (бажання здобути освіту, удосконалити професійну підготовку, дізнатися про нове), афіліації – прагнення бути в товаристві інших людей (спілкуватися з цікавими, яскравими і привабливими людьми, мати духовну близькість з іншими засудженими). Ієрархія мотивів засуджених жінок свідчить про слабо виражені бажання й прагнення піклуватися про дітей, відсутність ціннісної відповідальності за їхнє благополуччя й майбутнє. Отже, одним з соціально-педагогічних завдань у жіночих пенітенціарних закладах мають стати формування або реанімація мотивів материнства, його високого особистісного значення в житті й пріоритетній соціальній цінності.

Криміногенна мотивація постає основним елементом психологічного механізму злочинної поведінки в місцях примусової ізоляції й виражається в сукупності внутрішніх рушійних сил, що спонукають до задоволення потреб (нормальних, деформованих, збочених), досягнення інтересів, зумовлених специфічною (пенітенціарною) системою ціннісних орієнтації, емоційних станів і установок, порушуючи чинне законодавство.

За останні роки змінилися ціннісні й життєві орієнтації засуджених жінок: участь у спекулятивно-комерційній діяльності, мафіозних структурах, бажання мати більше грошей без витрат трудових зусиль складають основу їхньої поведінки. Більшого поширення набуває проституція. Цьому сприяє безконтрольність, бездоглядність за їхньою поведінкою, відносинами й діяльністю. Вони більшою мірою надані самі собі й до засудження вели розпусний спосіб життя, більше половини вживали спиртні напої й наркотики, майже кожна четверта до арешту ніде не працювала й не вчилася, а кожна дванадцята бродяжила. Багато хто з них був учасницею вечірок з п'ятиками й розпустою, що призводило до статевої розбещеності.

У спрямованості особи засуджених жінок виявляються специфічні потреби, мотиви, цілі, перспективи, ціннісні орієнтації, що відображають їхній вузький, бідний духовний світ. Обмеженість інтересів засуджених жінок призводить до невміння критично оцінити свої можливості, що зумовлює завищену або занижену самооцінку.

Засудженим жінкам властива загостреність деяких рис вдачі. Дуже своєрідно виявляється в них така якість, як сором'язливість. В одних природна сором'язливість замаскована захисною реакцією у формі різкої запальності, уїдливості, часом грубості. В інших сором'язливість пов'язана з підвищеною вразливістю й виявляється в емоційній нестійкості (сльози, плач, замикання в собі). У третіх спостерігається майже повна відсутність сором'язливості, втрата відчуття жіночої гідності, що виявляється у вульгарній поведінці, браваді своїм положенням.

У засуджених жінок є деякі відхилення в характері, для одних – істеричні, для інших – психопатичні вияви. Іноді вони приймають крайні форми як грубість, нестриманість, неврівноваженість, крикливість, слізність.

Емоції й відчуття засуджених жінок часто бувають недостатньо розвинені, притуплені або набувають збоченого характеру. Найчастіше це стосується почуття материнського або дочірнього обов'язку, про що свідчить факт дітовбивства. Більшість з них – молоді, незамужні, такі, що народили дітей після випадкових зустрічей з чоловіками. Проживають вони або самотійно, або з

батьками. У позбавленні життя новонародженої дитини вони часто бачать єдиний спосіб піти від «сорому», «ганьби», знущання батьків, сусідів, а також турбот про небажане потомство. Через побоювання бути покинутими своїми коханими жінки вирішують убити свою дитину, хоча мають можливість віддати її до будинка дитини або дитячий будинок. Загальноосвітній рівень є одним з показників соціально-педагогічної характеристики засуджених і має істотне значення для виховного процесу засуджених жінок. За останні роки освітній рівень засуджених жінок знизився. Багато хто з них негативно ставиться до навчання в загальноосвітніх установах. Цьому сприяє політика держави, що змінилася, у галузі освіти, яка в багатьох випадках стає платною [4].

Одним з показників, важливих для ефективності процесу виправлення засуджених жінок, є ступінь їхньої участі в трудовій діяльності. У колонії останніми роками простежується стійка тенденція, що виражається в збільшенні частини жінок, які не працюють у зв'язку з відсутністю достатнього фронту робіт. Крім того, посилилося негативне ставлення до праці. Таке положення справ, безумовно, можна оцінити негативно, оскільки незанятість у суспільно корисній діяльності є значним дестабілізуючим чинником у забезпеченні режиму змісту засуджених, а також у створенні сприятливої психологічної атмосфери.

Отже, соціально-педагогічна характеристика засуджених жінок специфічна й має особливості за багатьма особистісними параметрами, які необхідно враховувати у виправленні цієї категорії злочинців.

У виховній роботі із засудженими жінками необхідно використовувати і загальні принципи, засоби, форми та методи соціально-педагогічної дії, і специфічні, зумовлені особливостями тих умов, у яких відбувають покарання жінки, їхньою поведінкою, особистісними характеристиками.

Велике значення в жіночих колоніях має трудове виховання. Характерними видами виробництва в закладах пенітенціарної системи для жінок є такі, що вимагають виконання дрібних операцій, точності, синхронності в роботі рук. Це, зазвичай, швацьке виробництво [6].

Особливість швацького виробництва полягає в тому, що ця робота має монотонний характер, стомлює засуджених і не задовольняє одну з важливих потреб – потреба в зміні вражень і отримання нової інформації. У цьому випадку отримання такої інформації можна здійснювати за допомогою трансляції в цехах музичних радіопередач, різних повідомлень, привітань.

Другим чинником компенсації негативного впливу монотонності швацької праці є уривчастість трудового процесу за рахунок:

- а) ухвалення готової продукції не в кінці зміни, а протягом робочого дня;
- б) регулярного проведення виробничої гімнастики;
- в) додаткових перерв.

Це підвищує продуктивність праці, поліпшує виробничі відносини, формує позитивну атмосферу в колективі, зацікавленість у трудовому успіху.

У жіночих колоніях засуджені не тільки опановують професію швалі-моториста, але й беруть участь у гуртках і курсах кроєння й шиття, в'язання, діловодства. Таке навчання має велике значення для їхнього майбутнього життя, оскільки не всі після звільнення з колонії зможуть працювати на швацькому виробництві. Крім того, ці професії сприяють розвитку в засуджених життєвих перспектив, планів, що не може не позначитися на їх виправленні [7].

Ефективність процесу виправлення засуджених жінок у трудовій діяльності залежить не тільки від змісту й устаткуванні виробничих процесів, але й

від інших умов. Тут важливу роль відіграє естетика виробництва. Чистота приміщень, гарно оформлені стенди, квіти, зовнішня охайність самих робітниць, відповідне забарвлення стенів і механізмів, оптимальне освітлення сприяють створенню відповідного емоційного настрою, позитивних взаємин засуджених.

Цій же меті підпорядковані конкурси на краще устаткування цеху, спальних приміщень, робочих місць, класних кімнат. У цьому разі звертається увага на розвиток правильних смаків, поглядів на стиль взаємин, манеру поведінки, уміння гідно реагувати на зауваження старших і зауваження однолітків, пошану до оточення.

Важливу роль у виховному процесі із засудженими жінками в сучасних умовах набуває статеве виховання, яке включає:

- аналіз і оцінку злочинів, пов'язаних із статевими правопорушеннями, а також роз'яснення правових норм, визначених державою за цими питаннями;
- виявлення засуджених, які займаються статевими збоченнями, і посилення контролю за їхньою поведінкою й діяльністю;
- руйнацію малих груп, що утворилися на ґрунті лесбійської любові;
- ізоляцію й притягання до дисциплінарної відповідальності осіб, які займаються статевими збоченнями;
- підвищення рівня пояснювальної роботи про шкоду статевих збочень для здоров'я, моральності жінок;
- перемикання їхніх думок і енергії на етичні проблеми;
- організацію активного й змістовного відпочинку в колективі, заняття вільного часу засуджених суспільно корисними справами й заходами;
- виховання в них правильних стосунків з представниками протилежної статі.

Організуючи ідейний виховний процес, необхідно зважати на специфіку ставлення засуджених жінок до проблем внутрішньої політики й міжнародних відносин, невміння, а часто небажання розбиратися в їхній суті. Організуючи лекції, бесіди, вечори запитань і відповідей, аналіз телепередач, необхідно приділяти увагу не тільки змісту, але й емоційному аспекту виховання, урахувати позицію аполітично налаштованих правопорушниць, вузькість їхнього політичного кругозору. Виховання в цьому випадку буде набагато успішнішим, якщо воно побудоване навколо прославлення жінки-трудівниці, жінки-матері. Важливе значення при цьому відводиться розгляду проблеми «Жінка, колектив і суспільство». Це дозволяє охопити всі сторони колективу й пов'язати його з життям суспільства; показати роль і значення жінки, розкрити красу й велич жіночої долі на прикладах, узятих з нашої дійсності [2].

Особливою турботою з боку персоналу колонії є релігійне виховання засуджених жінок. Серед засуджених жінок більше, ніж серед засуджених чоловіків, осіб, схильних до впливу релігії. Усі явища життя й навіть свої вчинки вони часом пов'язують з волею Бога, вірять у прикмети, сни, ворожіння й прогнози. Трапляються серед жінок і сектантки, які дійшли у своєму релігійному фанатизмі до злочину. Значна частина засуджених хоча й не вірять в Бога, але дотримуються релігійних обрядів. Це пов'язане з тим, що їх захоплює емоційний й естетичний бік релігійних обрядів. До релігійного виховання залучають священнослужителів, які проповідують етично-релігійні принципи.

Правосвідомість засуджених жінок перебуває на дуже низькому рівні. Вони часто виявляють слабку цікавість до правових проблем, багато хто не

хоче доходити суті юридичних норм і статей. Це припускає особливу методику правового виховання. У колонії жінки зазвичай із цікавістю реагують на виступи запрошених працівників суду, прокуратури, адвокатури. Активно проходять вечори запитань і відповідей на правові теми.

Важливим показником ефективності процесу виховання засуджених жінок є їхня суспільна активність і, наприклад, участь у роботі самодіяльних організацій. Практика свідчить, що цей показник у засуджених жінок вищий, ніж у засуджених чоловіків.

Вища суспільна активність засуджених жіночої статі дозволяє урізноманітнити зміст виховних заходів у колективі, надати більшу самостійність органам самоврядування, ефективніше організувати процес виправлення засуджених. Ефективність цього процесу в колоніях для осіб жіночої статі досягають за допомогою методики аутогенного тренування.

Необхідність і доцільність цієї методики полягає в тому, що жінки більше, ніж чоловіки, емоційні, запальні, дратівливі, невірноважені. Вони легше потрапляють під зовнішній вплив.

Аутогенне тренування знімає психічну й психологічну напругу, ліквідує стомлюваність, тренує такі процеси нервової системи, як збудження й гальмування, підвищує етичний рівень взаємин і спілкування в колективі. За допомогою аутогенного тренування в колективі знімаються конфлікти, відбувається оздоровлення морально-психологічного клімату.

Заняття з аутогенного тренування містять кілька розділів.

1. Адаптаційний курс. Відбувається розучування вправ на розслаблення, спокій, тяжкість. Тут в основному вирішуються психогігієнічні й психопрофілактичні завдання, даються елементарні навички аутогенного тренування.

2. Що таке «Я»? Цей розділ покликаний вирішувати завдання звернення уваги до себе як до особи, людині необхідно зупинитися, озирнутися, задуматися: хто я, що я, чим живу?

3. Що таке «вони»? Інформація цього розділу покликана вирішити складнішу задачу. Необхідно розібратися в понятті «вони», тобто всіх тих, кого засуджені відокремлюють від себе межею. Для них це міліція, суд, адміністрація тощо. Потрібно ненав'язливо розкрити справжню природу тих, кого засуджені вважають винуватцями свого перебування в колонії. Одночасно обережно робиться розмежування: «вони» – це ті, справжні винуватці того, що засуджена стала на шлях злочину.

4. Що таке «ми»? Розмова поглиблюється. І знову розглядаються ті, кого колись відносили до поняття «ми», а зараз виявляється, що «ми» – це, навіпаки, ті, кого називали «вони».

5. Бесіди про моральність, колектив, колективну діяльність, ставлення до життя, людей взагалі, до себе зокрема.

Отже, успіх виправлення засуджених жінок залежить від обліку особливостей психологічних властивостей, психічних процесів і станів цієї категорії осіб, форм і методів виховної дії.

Література

1. **Демченко А.** Особливості виховного процесу із засудженими дівчатами / А. Демченко // Соціальна політика і соціальна робота. – 2002. – № 1 (21). – С. 84 – 86.

2. **Зубков А.** Индивидуализация воспитательного воздействия на осужденных в сфере общественно полезного труда / А. Зубков, Я. Ушаков. – Рязань : РВШ МВС СССР, 1983. – 214 с.

3. Кудрявцев В. Н. Социальные отклонения: введение в общую теорию / В. Н. Кудрявцев. – М. : Юрид. лит., 1989. – 320 с.

4. Основи пенітенціарної педагогіки і психології : навч. посіб. / С. Ю. Замула, В. А. Костенко, В. І. Мандра, Б. В. Падалиць, С. І. Скоков ; під ред. Синьова В. М. – Біла Церква : ДДУПВП, Білоцерківськ. училище проф. підготовки прац. кримінально-виконавчої системи, 2003. – 101 с.

5. Пташинський О. Б. Пенітенціарна система України : монографія / О. Б. Пташинський. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАНУ, 2004. – 204 с.

6. Сєрова О. В. Трудове виховання та професійна підготовка як складові процесу ресоціалізації засуджених / О. В. Сєрова // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – 2001. – № 6. – С. 238 – 244.

7. Трудовая деятельность осужденных в ВТК. – М. : ВШ МВД СССР, 1992. – 234 с.

* * *

Краснова Н. П. Особливості процесу виховання засуджених жінок

У статті розкрито особливості жіночої злочинності, а саме: сімейно-шлюбні, родинні та сусідські відносини, а також сфера виконання професійних функцій; показано соціальний портрет засудженої, який містить кримінально-правові та психолого-педагогічні характеристики; визначено форми та методи соціально-педагогічної дії, необхідні для виховної роботи із засудженими жінками.

Ключові слова: специфіка особистості засудженої жінки, особливості жіночої злочинності, форми та методи виховних соціально-педагогічних дій.

Краснова Н. П. Особенности процесса воспитания осужденных женщин

В статье раскрываются особенности женской преступности, а именно: семейно-брачные, родственные и соседские отношения, а также сфера выполнения профессиональных функций; показан социальный портрет осужденной, который включает криминально-правовые и психолого-педагогические характеристики; определены социально-педагогические формы и методы, необходимые для выполнения воспитательной работы с осужденными женщинами.

Ключевые слова: специфика личности осужденной женщины, особенности женской преступности, формы и методы социально-педагогической работы.

Krasnova N. P. The peculiarities of education of convicted women

The article reveals the peculiarities of female crime, especially family and marriage, ancestral and neighbourhood relations, as well as the sphere of execution of their professional functions. The social portrait of the convicted woman, which includes criminal, psychological and pedagogical characteristics, is revealed. The socio-pedagogical forms and methods, which are necessary for the implementation of the educational work with convicted women, are highlighted.

Key words: the specifics of personality of convicted woman, peculiarities of female crime, forms and methods of socio-pedagogical work.

Стаття надійшла до редакції 03.05.2012 р.

Прийнято до друку 31.08.2012 р.